

Teresa Sikorska

System fonologiczny języka polskiego w porównaniu z serbskim

Acta Universitatis Lodzianis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców 78,
145-152

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teresa Sikorska

SYSTEM FONOLOGICZNY JĘZYKA POLSKIEGO W PORÓWNANIU Z SERBSKIM

Zamiarem tej pracy jest przedstawienie różnic między polskim i serbskim systemem fonologicznym w zakresie inwentarza fonemów i ich dystrybucji, a także przejawianie się tych rozbieżności w procesie nauczania języka polskiego w serbskim środowisku językowym.

Jako materiał do egzemplifikacji i analizy posłużyły mi błędy zaobserwowane w ciągu dwu lat w wymowie studentów sławistyki, z katedry języka rosyjskiego i literatury rosyjskiej, podczas pracy na lektoracie języka polskiego w Uniwersytecie w Nowym Sadzie, w Jugosławii. Nauka języka polskiego obejmowała cztery semestry, a rozpoczynała się w aspekcie nauczania początkowego. Dodatkowe przyczynki do tych obserwacji dała mi kilkumiesięczna praca ze studentami z katedry języka serbskiego i serbskiej literatury, w ramach kursu języka polskiego dla początkujących.

Porównując systemy fonologiczne obu języków skoncentrowałam się na kontrastach w obrębie samogłosek, spółgłosek (z wyodrębnieniem sonantów), na najbardziej charakterystycznych asymilacjach (korelacje dźwięczności, korelacje miękkości), zwróciłam także uwagę na strukturę sylaby w obu językach i wynikające stąd konsekwencje.

W swoich rozważaniach oparłam się na pracy Ireny Sawickiej z dziedziny kontrastywnej fonologii¹. Autorka uważa, że fonotaktyczny typ języków polskiego i serbskochoorwackiego jest całkowicie różny. Oprócz różnic w samym inwentarzu fonemów, zauważa się różnice także i w tekście. W serbskim tekście znacznie przeważają samogłoski, podczas gdy w polskim jest więcej spółgłosek i prawie trzykrotnie więcej grup spółgłoskowych².

¹ I. Sawicka, *Kontrastivna fonologija srpskohrvatskog i poljskog jezika*, „Zbornik za filologiju i lingvistiku” 1982, XXV, 2.

² „Gdy dla języka polskiego przyjmuje się istnienie 35 fonemów spółgłoskowych i 7 samogłoskowych (przy tym ϵ jako fonemu potencjalnego), w języku serbskochoorwackim stosunek ten wynosi 26 : 5”. V. Mitrović, *O trudnościami studentów belgradzkich w przyswajaniu wymowy polskiej*, „Język Polski” 1972, nr 5, s. 359.

W języku serbskim w odrębną klasę dystrybucyjną wydzielają się sonanty, struktura sylaby jest inna, łączenie fonemów w ciągi jest zgodne z linią narastania i opadania sonorności w sylabie, a sama wymowa serbska jest wyraźniejsza i staranniejsza niż polska. Poszczególne jednostki fonetyczne są wyraźnie odgraniczane, z czym łączy się, między innymi, brak asymilacji dźwięczności na granicach wyrazowych, podczas gdy w języku polskim może zachodzić zjawisko asymilacji w tych pozycjach.

W języku polskim korelacje spółgłoskowe są bardzo bogate, w tekście dopuszcza się występowanie trudnych do realizacji połączeń głoskowych (grupy spółgłoskowe). Nawiązanie jednej artykulacji na drugą w języku polskim jest łagodne, a tranzjenty są dłuższe. Mniej konfluentna wymowa może być rażąca, chociaż jest pod każdym względem prawidłowa³. I mimo trudności w obiektywnej możliwości stwierdzenia różnic w tempie wymowy, jedno jest oczywiste: różnicowanie fonetycznej realizacji w zależności od tempa wymowy jest znacznie większe w polskim niż w serbskim.

Porównanie polskiego i serbskiego systemu wokalicznego w zakresie inwentarza fonemów i ich cech wskazuje na podobieństwa, ale i na różnice. Polski system wokaliczny zawiera osiem samogłosek: *a, e, i, o, u, y, ɛ, ɔ*. W serbskim systemie wokalicznym jest ich pięć: *a, e, i, o, u*. Różnice w obrębie inwentarza powodują fonemy: *y, ɛ, ɔ*. Pozostałe fonemy wykazują znaczne podobieństwa wielu cech i w związku z tym nie stwarzają możliwości powstawania istotnych i typowych błędów. Tak więc, na przykład, artykulacja *e* i *o* w ekawskim wariantcie jest mniej więcej taka sama jak w języku polskim: średnioniska⁴.

Serbskie *a* w stosunku do polskiego *a* jest trochę cofnięte do tyłu, ale jednak przynależy do średniej sify artykulacyjnej.

Polskie *y* wymawia się w przedniośredniej strefie artykulacyjnej, a w odniesieniu do *i* jest cofnięte do tyłu i trochę niższe⁵. Tę polską głoskę klasyfikuje się jako całkiem przednią w przeciwieństwie do rosyjskiego tylnego *ы*, co w tym środowisku także ma znaczenie. W artykulacji studentów, dla których język serbski jest językiem rodzimym, polskie *y* jest najbliższe serbskiemu *i*. Brak tego fonemu w rodzimym języku, a także istnienie w języku serbskim znacznej grupy bliskobrzmiących wyrazów o podobnym lub identycznym znaczeniu jak w polskim języku, w których w miejscu *y* występuje *i*, jak na przykład: *być* – *biti*, *ryba* – *riba*, *było* – *bilo*, *ty* – *ti*, *my* – *mi*, *wy* – *vi*, powodują stale powtarzające się błędy w wymowie polskiego *y*. Słyszy się więc: *tematika* zamiast *tematyka*,

³ Sawicka, *op. cit.*

⁴ Sawicka, *op. cit.*, s. 25.

⁵ Przychyłam się do stanowiska Ireny Sawickiej, traktującego *y* i *i* jako dwa odrębne fonemy, chociaż istnieją poglądy przedstawiające je jako pozycyjne warianty fonemu *i*. Mitrović, *op. cit.*, s. 361.

dyrektor : *dyrektor*, *Kristina* : *Krystyna*, *diplom* : *dypłom*, *sin* : *syn*, *bilam* : *bylam*, *zamikać* : *zamykać*. Ten typ błędu przenosi się i na grafie. Powszechność tego typu błędów doprowadza niekiedy do zakłóceń w obrębie właściwej konotacji takich form, jak np. *nowy* i *nowi*, *slaby* i *slabi*, co wskazuje na realizację fonemu *y* w nieodpowiednim miejscu. Czasami dochodzi także do zakłóceń typu: *robylam* zamiast *robilam*, *mówylam* zamiast *mówilam*. Takie błędy mogą być wynikiem niezajomości zasad dystrybucji *y* i *i* lub też efektem hiperpoprawności.

Eliminacja typowych błędów związanych z wymową *y* poprzez system odpowiednich ćwiczeń, jest szczególnie ważna dla studentów filologii rosyjskiej, aby mogli należycie rozróżnić artykulację polskiego *y* i rosyjskiego *ы*. Należy także zapoznać studentów z ograniczeniami w dystrybucji fonemu *y*, co stanowi niewątpliwą pomoc w opanowaniu poprawnej wymowy i grafii.

Nieobecność nosowych samogłosek w serbskim języku nie wyraża się taką ilością oczywistych i typowych błędów. Polski system fonologiczny dopuszcza, a norma językowa ustanawia zasady rozmaitych realizacji samogłosek nosowych:

– jako połączenie samogłoski ustnej ze spółgłoską sonorną o rezonansie nosowym, jak to ma miejsce w wyrazach: *kąt*, *okręt*, *wędrować*, *tępy*, [kont], [okrent]...;

– jako połączenie samogłoski ustnej z *n* tylnojęzykowym twardym lub miękkim [ŋ], [ɲ]: *ręka*, [rcɲka], *męka* [mɛɲka], *ręki* [rɛɲki];

– ze znacznym osłabieniem rezonansu nosowego lub jego całkowitym zanikiem w wygłosie, co może mieć miejsce w wyrazach: *proszę*, *dziękuję*, *mówię*, *się*: [prosze], [dziękuje], [sie];

– z wymową ustną przed spółgłoskami sonornymi *l* i *ł* (w tych pozycjach rezonans nosowy *ę* i *ą* w ogóle zanika), jak to jest na przykład w wyrazach: *wziął* [vz'ou], *zaczęło się* [začɛɔ s'ɛ], *wzięli* [vz'eli].

Zgodnie z normą samogłoski nosowe są wymawiane we współczesnej polszczyźnie w następujących pozycjach: *ę* przed spółgłoską szczelinową (*mężatka*, *gesty*, *więzić*, *język*, *tęsknota*); *ą* przed spółgłoskami szczelinowymi i w wygłosie, jak na przykład w wyrazach: *wąz*, *mąz*, *czytają*, *matką*.

Zgodnie z moimi obserwacjami błędy w wymowie tych samogłosek w serbskim środowisku językowym wyrażają się, między innymi, niezachowywaniem rezonansu nosowego w tych pozycjach, w których powinien on być zachowany. I tak na przykład: *tęsknota* wymawia się jako [tesknota], *język* [jɛzyk]⁶. W przypadku, gdy się nosową samogłoskę wymawia jako połączenie, samogłoska ustna i spółgłoska sonorna z rezonansem nosowym,

⁶ W pozycji: *ę* przed spółgłoską szczelinową, jak w przykładach: *tęsknota*, *język*, *mąz*, *wąz*, nie zaobserwowałam wymowy (samogłoska ustna + spółgłoska sonorna z rezonansem nosowym) np. [tɛsknota], [jɛzyk], [monʒ], ani też wymowy dyftongicznej: *wąz* [vouʃ], *mąz* [mouʃ], co się różni od obserwacji V. Mitrinović, (*op. cit.*, s. 368–369).

błędy w wymowie są rzadsze. Możliwe, że jest to związane z istnieniem pozycyjnych wariantów sonantów z rezonansem nosowym w języku serbskim. Jednym z nich jest tylnojęzykowe [ŋ], jak np. w wyrazach: *Anka* [aŋka], *banka* [baŋka].

W wygłosie studenci niekiedy wymawiają *ę* z całkowitym, a zdarza się, że i z przesadnym rezonansem nosowym. Daje się to zauważyć w wymowie takich wyrazów, jak na przykład: *przebieżę, mówię, zrobię, a także w wymowie liczebników: piętnaście, dziewiętnaście*. Taka wymowa, jak w wyżej wymienionych i podobnych im wyrazach, sprawia wrażenie hiperpoprawności. Przyczynę tego widzę w świadomej lub podświadomej potrzebie zapamiętania pozycji, w jakiej znajduje się samogłoska nosowa, by ją prawidłowo i w odpowiednim miejscu przedstawić graficznie. Błędy ortograficzne związane z samogłoskami nosowymi są dość częste, zwłaszcza na końcu wyrazu.

W przygotowywaniu ćwiczeń dla opanowania właściwej wymowy samogłosek nosowych lektor powinien mieć na uwadze wszystkie możliwości ich realizacji, skierować uwagę uczących się na ich dystrybucję, a także poprawną graficzną realizację.

Do grupy sonantów w języku polskim możemy zaliczyć fonemy: *m, n, ń, r, l, ł, j*. Podsystem sonantów w języku serbskim obejmuje fonemy: *v, r, j, l, lj, n, nj, m*. Kontrast w zakresie inwentarza stwarzają fonemy: *v, lj, i ł*. Oprócz różnic w fonetycznym inwentarzu i artykulacji, istotną jest także różnica w zakresie dystrybucji dotycząca struktury sylaby. W języku polskim funkcję zgłoskotwórczą mają tylko samogłoski, podczas gdy w języku serbskim mogą tę funkcję w określonych pozycjach spełniać i sonanty.

Jak już powiedziano, fonem *v* w języku serbskim spełnia funkcję sonantu. Jako taki nie wchodzi w korelację dźwięczności z *f*, nie wywołuje pozycyjnego udźwięcznienia poprzedzającej spółgłoski, sam się nie ubezdźwięcznia po bezdźwięcznej spółgłosce. Polskie *w*, zważywszy na jego dystrybucję, jest typowym obstruentem (należy do grupy tzw. spółgłosek właściwych). Relevantną różnicę w odniesieniu do języka serbskiego przedstawia właśnie progresywna asymilacja wewnątrz wyrazu i na granicy dwu wyrazów, ponieważ nie ma jej w języku serbskim. Rezultatem tego jest charakterystyczny błąd w wymowie: w miejsce bezdźwięcznego *f*, słyszy się dźwięczne *v*, jak na przykład w wyrazach: *twój, swój, twardy, twórca*, i im podobnych, [tvuj] zamiast [tfuj], [tvardy] : [tfardy]. Frekwencja tego typu błędów jest wysoka, tak więc jako najważniejszy typ ćwiczeń korygujących widzimy tu ćwiczenia kontrastywne.

Możliwość realizacji sonantów w różnych pozycjach w języku polskim jest jedną z przyczyn tworzenia grup spółgłoskowych, które w szybszym tempie wymowy ulegają uproszczeniom na granicach wyrazowych. W wymowie studentów z rodzimym językiem serbskim, widoczna jest tendencja do zachowania granic między wyrazami i nieupraszczania grup spółgłoskowych

w tych pozycjach. I tak np. *pieśń nasza* wymawia się najczęściej [pʲeśń naʂa] zamiast oczekiwanej wymowy [pʲeś_nasza]. Byłoby to zgodne z brakiem asymilacji na granicach między wyrazami w języku serbskim⁷.

Do grupy polskich sonantów należy *l*, którego fonetyczna realizacja jako spółgłoski przedniojęzykowo-zębowej nie jest we współczesnej polszczyźnie obowiązująca. Dominuje realizacja w postaci głoski pomiędzy [w] i [l] lub niezgłoskotwórczego [u]. Typowe błędy w wymowie studentów wyrażają się mieszaniami [l] i [ł] lub [ł] i [u], na przykład, *łza* : *uza*, *miały* : *miały*, *chciały* : *chciały*. Rzadziej się pojawia zrównanie [ł] i [w], rezultatem czego jest wymowa *swawny* zamiast *slawny*, *miwy* zamiast *mily*⁸.

W języku polskim obok fonemu *l* istnieje i jego pozycyjny wariant w postaci miękkiego *l*, [l'] przed samogłoską *i*. Te fonemy nie pokrywają się z serbskimi fonemami *l* i *lj* pod względem cech artykulacji. Różnice są widoczne w większej apikalności polskiego twardego *l* – staje się twardsze i w większej palatalności polskiego *l'*, względnie w jego zrównaniu z serbskim *lj*. W wyrazach, jak na przykład: *list*, *lipa*, *linia*, *literatura* polskie *l* wymawia się najczęściej jako *lj* : *ljist*, *ljipa*...

W zakresie tak zwanych wibrantów różnicę stanowi pozycyjny wariant serbskiego wokalnego *r*. Powoduje to oczywisty błąd w wymowie uczących się, dla których serbski jest językiem rodzimym. Wyraża się to wnoszeniem *r* zgłoskotwórczego w polskie wyrazy. W ten sposób jednosylabowe wyrazy przekształcają się w dwusylabowe, co dało się zauważyć w wymowie wyrazów: *wiatr*, *trwać*, *rwać*, *krwi* i im podobnych. *Trwać* [tr̩-vać], *krwi* [kr̩-vi]. Trzeba także nadmienić, że identyczna tendencja pojawia się również przy wymowie polskiego *l*, *łza* [u-za], *łkać* [u-kać].

Różnicę między dwoma systemami przedstawia także możliwość występowania w języku polskim dwu jednakowych sonantów następujących bezpośrednio po sobie. Ich wymowa jest wyraźnie przedłużona, nie dochodzi do uproszczeń powodujących zlanie się ich w jedną artykulacyjną całość. Brak tego typu połączeń w języku serbskim jest powodem widocznych trudności przy ich wymowie. Typowym błędem jest wymowa nieprzedłużona: *pana* zamiast *panna*, *Ana* : *Anna*, *mana* : *manna*, *iny* : *inny*.

Inwentarz polskich i serbskich fonemów w grupie tzw. spółgłosek właściwych jest dość zbliżony. Różnicę stanowią polskie fonemy *dz*, *ś* i *ź*, ponieważ analogicznych fonemów nie ma w systemie fonologicznym języka serbskiego.

Szczególny problem stanowi artykulacja polskich głosek *ś* i *ź*. Błędy w wymowie wyrażają się przeważnie realizacją [s] i [z] w miejscu *ś* i *ź*. I tak słyszy się: *glosno* zamiast *głośno*, *mysłę* : *myślę*, *sredni* : *średni*. Wymowę

⁷ Sawicka, *op. cit.*, s. 25–26.

⁸ Taką obserwację znajdziemy i u V. Mitrinović, (*op. cit.*, s. 367).

[zj] i [sj] w miejsce polskich *ś* i *ź* można usłyszeć w wyrazach jak np.: *siostra* : *sjostra*, *siano* : *sjano*; *siadać* : *sjadać*, *zielony* : *zjelony*. W wyrazach, jak *zimno*, *siwy*, *wisi* i im podobnym usłyszemy zdecydowanie twardą wymowę [s] i [z] : [zimno] zamiast [z'imno], [sivy] [s'ivy]. Obserwuje się także występowanie zjawiska zamiany *ś* i *š*, *ź* i *ž*, co jest widoczne w wymowie: *byłaś* zamiast *byłaś*, *jesteś* – *jesteś*, [myśleć] – *myśleć*, Kieślowski *Kieślowski*, *śe* – *się*, *źle* – *źle*, *żima* – *żima*. Może to być świadectwem neutralizacji nie istniejącej w języku serbskim opozycji *ś* i *š* i *ź* i *ž* na korzyść fonemów istniejących w systemie fonologicznym rodzimego języka słuchaczy lektoratu.

Nieobecność fonemu *dz* w języku serbskim powoduje błędy w wymowie dwójakiego rodzaju. Najczęściej jest to zamiana na głoskę [dž], jak to jest widoczne w wymowie wyrazów: *odwiedziam* zamiast *odwiedzam*, *wychodzę* zamiast *wychodzę*. Obserwuje się także redukcjonowanie fonemu *dz*, jak na przykład w wyrazach: *zvonek* zamiast *dzwonek*, *zvonić* zamiast *dzwonić*. Tego typu zamiana, jak w wyżej wymienionych przykładach, może być spowodowana wpływem rodzimej leksyki.

Zauważa się także niekiedy i trudności w poprawnej wymowie *dž*. W wyrazach takich jak np. *rodzina*, *niedziela*, *twierdził*, w miejscu *dž* pojawia się *dz*. Słyszcy się więc: *niedzela* zamiast *niedziela*. Zważywszy na to, że język serbski ma fonem *dž*, odstępstwo od prawidłowej artykulacji może się przypisać w pierwszym rzędzie grafii, a biorąc pod uwagę podstawowe studia słuchaczy, których wymowa była przedmiotem obserwacji i wpływowi drugiego języka słowiańskiego (rosyjskiego).

Dla języka polskiego charakterystyczne są asymilacje związane ze sposobem i miejscem artykulacji. W ich wyniku powstają grupy spółgłoskowe trudne do opanowania. Szczególne trudności sprawia wymowa wieloczłonowych grup spółgłoskowych na początku lub na końcu wyrazu, ale także i w śródgłosie. W języku serbskim nie występują w pozycji inicjalnej czteroczłonowe grupy spółgłoskowe, tak więc wyraz taki jak np. *wstrzymać* jest prawie nie do wymówienia. Trudności w wymowie widoczne są także w przypadku końcowych grup spółgłoskowych, np. w wyrazach: *państw*, *warstw*, czy też grup dwuspółgłoskowych i trójspółgłoskowych w różnych pozycjach, jak to się zauważa w wyrazach: *stworzyć*, *sprzedawca*, *ściana*, *trzeba*, *cieszyć się*, *czesać się*, *cudzoziemiec* i podobnych. Natomiast w wymowie liczebników: *pięćdziesiąt*, *sześćdziesiąt*, *sześćset*, *pięćset*, wbrew tendencji do upraszczania grup spółgłoskowych w tych wyrazach w wymowie Polaków – u studentów, których wymowa była przedmiotem obserwacji – zauważono wyraźną skłonność do tworzenia pauzy na granicy morfemów: [pięć set], [sześć set], [sześc dziesiąt].

Do regularnych asymilacji w języku polskim zaliczyć można przede wszystkim asymilację dźwięczności i palatalizację przed *i*. Jeśli chodzi o asymilację dźwięczności, zasadniczą różnicę stanowi brak progresywnej

asymilacji w języku serbskim, której to w polskim, oprócz wspomnianego już fonemu *v*, podlega i fonem *ž* [rz]. W wyrazach, jak na przykład: *krzak*, *chrzan* i innych można usłyszeć zamiast bezdźwięcznego *š*, dźwięczne *ž*: [g^hzak], [x^hzan], co byłoby zgodne z prawidłami asymilacji w rodzimym języku. W języku polskim, w odróżnieniu od serbskiego, istnieje także zjawisko utraty dźwięczności w wygłosie absolutnym. W wymowie studentów, w odniesieniu do tego typu asymilacji, zauważono regularne udźwięcznianie spółgłosek w finalnej pozycji. Wskazuje na to wymowa takich wyrazów, jak na przykład: *zqb*, *dqb*, *chleb*, *brzeg*, *teraz*; [zomb] zamiast [zomp], [bžeg] : [bžek], [teraz] : [teras] itp.

Dystynktywna cecha miękkości jest charakterystyczna w znacznie większej mierze dla polskiego systemu fonologicznego niż dla serbskiego. Korelacja miękkości dotyczy w znacznej części pozycyjnych wariantów. W wyniku działania silnej tendencji palatalizacyjnej wytworzyła się w języku polskim korelacja twardych i miękkich fonemów wargowych *p*, *b*, *m*, *v*, *f* wobec *p'*, *b'*, *m'*, *v'*, *f'* oraz tylnojęzykowych *k*, *g* wobec *k'*, *g'*. W istocie, prawie wszystkie spółgłoski twarde mają swoje miękkie warianty przed *i*. W języku serbskim nie ma korelacji twardych i miękkich fonemów wargowych, a jako pozycyjne warianty występują *k'*, *g'*, *h'* obok palatalnych fonemów *ć*, *ci*, *li*, *nj*, *j'*⁹.

Różnice związane z korelacją miękkości w obu rozpatrywanych językach wyrażają się typowym błędem w wymowie uczących się, dla których rodzimym językiem jest serbski, w postaci twardszej realizacji miękkich wargowych, ale także i innych spółgłosek palatalizowanych w pozycji przed *i*. Taką twardszą wymowę usłyszymy na przykład w wyrazach: *pióro*, *piwo*, *piana*, *biały*, *bitwa*, *wiara*, *wino*; [piuro] albo [piuro] zamiast [puro], [biały] zamiast [baly] itd.

Błędy w wymowie, jak to ma miejsce w wyrazach: *vek* zamiast *wiek*, *beda* : *bieda*, *duge* : *dlugie*, *niske* : *niskie* mogą być spowodowane wpływami leksyki rodzimego języka.

Jak widać z przedstawionego materiału, przy uczeniu się języka polskiego w serbskim środowisku językowym istnieją obszary powstawania i uzewnętrzniania się typowych dla tego środowiska błędów w wymowie, które wynikają z różnic pomiędzy systemami fonologicznymi tych dwu języków.

Praca dydaktyczna wskazuje na konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na takie zjawiska, które mogą mieć największy wpływ na poprawność wymowy. Przy przyswojeniu języka polskiego w serbskim środowisku językowym, takie niepoprawności fonetyczne uwidaczniają się w zakresie:

- wymowy samogłoski *y* i samogłosek nosowych *e*, *a*,
- wymowy polskich szeregów spółgłoskowych: przedniojęzycznych *s*, *z*, *c*, *dz*; środkowej językowych - *ś*, *ź*, *ć*, *dź*; dźwięcznych - *š*, *ž*, *cy*, *dž*,

⁹ Sawicka, *op. cit.*, s. 25-26.

– artykulacji grup spółgłoskowych, szczególnie tych, które są związane z określonymi rodzajami korelacji dźwięczności i innymi typami neutralizacji i asymilacji nieobecnych w języku serbskim,

– wymowy miękkich spółgłosek wargowych i innych, palatalizowanych w pozycji przed *i*.

Poznanie mechanizmów powstawania błędów fonetycznych oraz pozycji, w których się one nasilają i uporczywie powtarzają, umożliwia lektorowi wybór najodpowiedniejszych metod dla zapobieżenia powstawaniu błędów, a w przypadku, gdy są już utrwalone, dla ich efektywnego korygowania.

Jako ogólną zasadę w przygotowywaniu ćwiczeń fonetycznych proponujemy: w pierwszej fazie skoncentrowanie się na kontrastach w omawianej dziedzinie między obu językami, polskim i serbskim, a co za tym idzie i na doborze najważniejszego materiału dla egzemplifikacji, w drugiej zaś fazie ukierunkowanie się na wyćwiczenie poprawnej wymowy polskich głosek w różnych pozycjach na przykładach języka polskiego.

Przedstawione tutaj obserwacje, wynikające z nich wnioski i zaproponowane zasady postępowania, mogą być zastosowane we wszystkich możliwych typach nauczania języka polskiego w serbskim środowisku językowym i wykorzystane dla usprawnienia procesu dydaktycznego.

LITERATURA

- [1] *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, Wrocław 1978.
- [2] Klemensiewicz Z., *Prawidła poprawnej wymowy polskiej*, Wrocław 1967.
- [3] Kristal D., *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*, Beograd, Nolit, 1988.
- [4] Mitrinović V., *O trudnošćiach studentów belgradskih w przyswajaniu wymowy polskiej*, „Język Polski” 1972, nr 5, s. 358–369.
- [5] Sawicka I., *Kontrastivna fonologija srpskohrvatskog i poljskog jezika*, „Zbornik za filologiju i lingvistiku” 1981 (nr 2), 1982 (nr 2), Novi Sad.
- [6] *Słownik wymowy polskiej*, Warszawa–Kraków 1977.
- [7] Stevanović M., *Savremeni srpskohrvatski jezik*, D. 1, Beograd 1979, (Naučna Knjiga).
- [8] Stieber Z., *Historyczna i współczesna fonologia języka polskiego*, Warszawa 1966.